

פרשת וישב התשפ"א

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

1. בראשית פרשת וישב פרק לז

(יא) וַיִּקְנְאוּ-בָּו אֶתְיוּ וְאָבִיו שָׁמַר אֶת-הַדָּבָר: (יב) וַיִּלְכוּ אֶתְיו לְרַעוֹת אֶת-צֶאֱן אֲבִיהֶם בְּשָׂכָם: (יג) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל-יוֹסֵף הֲלוֹא אֶתְיו רַעִים בְּשָׂכָם לָכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הַגִּנִּי: (יד) וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ-נָא רֵאֵה אֶת-שְׁלוֹם אֶתְיו וְאֶת-שְׁלוֹם הַצֶּאֱן וְהַשְׁבִּנִי דָבָר וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעֵמֶק חֲבְרוֹן וַיָּבֹא שָׂכָמָה: (טו) וַיִּמְצְאוּהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תַעֲבָה בְּשַׂדֵּה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה-תַּבְּקָשׁ: (טז) וַיֹּאמֶר אֶת-אֶתְיו אֲנִי מִבְּקָשׁ הַגִּידֶה-נָּא לִי אֵיפֹה הֵם רַעִים: (יז) וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שְׂמַעְתִּי אֲמָרִים גִּלְכָה דַתְּנִינָה וְגִלְךָ יוֹסֵף אֶתְר אֶתְיו וַיִּמְצְאֵם בְּדֹתָן: (יח) וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֶרְחָק וּבְטָרֵם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַפְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ:

2. אור הצפון חלק א דין מכירת יוסף הרב נתן צבי פינקל סלבודקה תרפ"ח 1928

כשאנו לומדים פרשת מכירת יוסף, קשה לנו להשתחרר מהתפישה המקובלת בין ההמונים כאילו היה כאן מעשה אכזריות מצד האחים כלפי יוסף עצמו ובשרם על לא דבר בכפו, וכאילו מתוך קנאתם בו בגלל כתונת הפסים, כמשמעות הכתוב, התנכלו להמיתו, השליכוהו לבור ומכרוהו לישמעאלים וגרמו צער כזה לאביהם הזקן שנפשו היתה קשורה בנפשו של יוסף.

כדי להוציא טעות זו מהלב, כדאי לציין את דברי המפרש הקדמון רבינו עובדיה ספורנו שכל האחים היו צדיקים גמורים, כי אחרת לא יתכן ששמותיהם יהיו חרותים על חושן המשפט לפני ה' לזכרון, אלא שהם הוציאו על יוסף משפט מות על יסוד ההלכה "הבא להרגך השכם להרגו". האחים שבטי י - ה ישבו על כס המשפט וירדו לעומק הדין, ולפי מיטב השגתם העליונה הכירו בו כרודף ומצאוהו חייב (ראה ספורנו בראשית ל"ז, י"ח). אמנם הם שגו במשפטם, אבל הרי "אין לדיין אלא מה שענינו רואות" (ב"ב קל"א). והלא אף לגבי שמואל הנביא שהיה שקול כמשה ואהרן - עם כל חזונו ורוח הקודש שבו - אומר עליו הכתוב: "כי האדם יראה לעינים" (שמואל ט"ז), ואי אפשר, איפוא, לבוא עליהם בתביעה על כך.

וגם מה שכתוב לגבי ראובן: "וישמע ראובן ויצילהו מידם ויאמר לא נכנו נפש" (בראשית ל"ז פ' כ"א), פירש ספורנו שלא התנגד לעצם פסק הדין, אלא שטען כנגדם שאין למהר בביצועו והוא הצילו מידם "במניעת הפעל הפתאומי המוליד מעוות לא יוכל לתקון, שיבוא בכמוהו גם הצדיק לפעמים, כענין ראובן עם בלהה כאמרו פחז כמים" (ראה פ' ספורנו שם). כלומר, משום שראובן נכשל על ידי פחזותו במעשהו שבלבל יצועי אביו, כפי שציין עליו יעקב בברכתו שהיה "פחז כמים", למד מתוך כך שאין למהר בהוצאה פתאומית לפועל את פסק הדין על יוסף, כי עלול להיות לפעמים מעוות לא יוכל לתקון, ועיכב בידם לבצעו מיד.

והוכחה לכך שהאחים פסקו מה שפסקו מתוך הכרתם המלאה שהם עושים משפט צדק, מוכיח ספורנו גם מתוך כך שלאחר שהשליכוהו אל הבור כתוב עליהם: "וישבו לאכל לחם" (שם פסוק כ"ה) - "שלא היה כל זה בעיניהם תקלה או מכשול מלקבוע סעודתם כמו שהיה ראוי לצדיקים כמותם כשאירע תקלה על ידם וכו', וזה קרה להם מפני שחשבו את יוסף לרודף שכל הקודם להרגו זכה".

וכן הוכיח הספורנו על שיטתו, מזה שבזמן שיוסף הציק לאחים והם באו לידי הכרה שחטאו במעשה יוסף, אמרו איש אל אחיו: "אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו" (שם מ"ב), כלומר, הם לא התוודו על עצם המעשה במכירתם את יוסף אלא במה שהתאכזרו כלפיו שהתחנן לפניהם והם לא שמעו לו.

ואכן מצינו גם בדברי חז"ל שהאחים באו לידי המעשה של מכירת יוסף מתוך זה שהוציאו עליו משפט על התנהגותו כלפיהם והם כיונו לדין שמים, עד שחז"ל דורשים על זה את הכתוב (משלי י"ז): "פלס ומאזני משפט לה" (ראה בר"ר פ' פ"ד ז').

וכן מצינו בדברי חז"ל, שלא ראו חטא בזה שישבו לאכל לחם, אלא להיפך שהיתה בהסיבה זו זכות גדולה שעל ידה "כלכלו את כל העולם בשני הרעב", ודרשו "לאכל לחם" - להאכיל לחם לכל באי העולם. וכן אמרו: "עבירתם של שבטים זכורה היא לעולם תקוה היא לעולם" (שם פ"ד י"ז). ויש עוד הוכחה לכך. חז"ל אומרים שלאחר שהאחים מכרו את יוסף לישמעאלים "החרימו וקללו את כל מי שיגלה ושיתפו להקב"ה עמהם" (ראה בראשית ל"ז פ' ל"ג ברש"י בשם תנחומא ובילקוט שם). ואם שיתפו להקב"ה בחרמם וקללתם, הרי היו בטוחים שלא נמצאה בפסק דינם כל כוונה רעה וכל שגגה ושכינו לדין אמת עד שהשכינה מסכימה לדעתם. ואכן הסכימה השכינה עמהם וכך גזרה ההשגחה העליונה והכל היה מוכרח להיעשות כן על ידי האחים, כדברי הכתוב: "אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב" (שם נ'). אלא שבשמים מצאו איזה פגם בלבנותם שהיה בהם משהו מן הקנאה, כפי שגילה הכתוב: "ויקנאו בו אחיו" (שם ל"ז), והם לא עמדו על פגם זה, וכאמור "כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב". ואם כי פגם זה בלבנותם לא גרם כל הטיה והטעאה במשפטם ודינם היה דין אמת לאמתו לפי ראות עיניהם. מצאה בהם התורה עילה לתביעה כל שהיא, בהתאם למדריגתם בתור שבטי י - ה.

וברור שגם יוסף לא היה בו שום פגם של כוונה רעה בהנהגתו עם אחיו וכל מחשבותיו ומעשיו כלפיהם היו מכוונים לטובתם. התורה מעידה על יוסף שהיה "בן זקונים", כלומר בר חכים (ראה אונקלוס שם). וכבר אמרו חז"ל "שהיה זיו איקונין שלו דומה ליעקב וכל הלכות שמסרו שם ועבר ליעקב מסרן לו" (מד"ר שם). ולא לחנם אהב אותו יעקב מכל בניו, כי ראה בו השלמת כל תכליתו בעולם. בגללו אהב את רחל, בגללו עבד את לבן כל השנים, והוא היה צריך להעביר את תורתו לכל דורותיו אחריו. וגם בזה שיוסף הביא דבה לפני יעקב על האחים, לא היתה לו כוונה רעה, כפי שחשבו האחים, כי אם כיון לתועלתם ולתיקונם וכדי להוכיחם בדברים שלפי דעתו עשו שלא כהוגן. וכן אמרו חז"ל: "ויבא יוסף את דבתם", להלן הוא אומר: 'ויוציאו דבת הארץ', לפי שהוציאו מלבם, אבל 'ויבא' ממה שהוא מביא, לא נענש אלא לפי שהביא אל אביהם, ולא הביא הדבה להגיד לאחרים אלא אל אביהם כדי ליסרם ולמנעם" (ראה תורה שלמה שם בשם לקח טוב).

אולם אם כי כוונתו היתה לטובה, כאמור, מצאה התורה בדבריו משהו מעין דבה רעה ודרשו עליו את הכתוב: "פלס ומאזני משפט לד" (משלי ט"ז) והענישו אותו מדה כנגד מדה, שנמכר לעבד, שנתבזה ע"י אשת פוטיפרע ונחשב בבית האסורים שתיים עשרה שנה וכו'.

3. ר' חיים פלטיאל בראשית פרשת וישב פרק לז פסוק יח

ויראו אותו מרחוק. וא"ת מאחר שהיו כ"כ צדיקים מה עלה בדעתם להרוג אותו, וי"ל שכך הייתה סברתם כיון שמגיד שאנו מגלים עריות ואוכלי אבר מן החי א"כ הוא מגיד עלינו דברים שאנו חייבים עליהם מיתה א"כ הוא רודף אותנו א"כ אנו אומרים הבא להורגך השכם להורגו.

4. רמב"ן בראשית פרשת וישב פרק לז פסוק יח

ויתנכלו אותו להמיתו - היו חושבים להמית אותו בנכליהם אשר יתנכלו בטרם יקרב אליהם, ולא יצטרכו לשפוך דמו בידיהם. וכך אמרו בבראשית רבה (פד יד) נשסה בו את הכלבים. ואולי עשו כן ולא עלתה בידם. וכאשר ראו כי קרב אליהם ולא יכלו להמיתו בנכליהם, אמרו איש אל אחיו הנה בא אלינו ועתה נהרגהו אנחנו:

5. ספורנו בראשית פרשת וישב פרק לז פסוק יח

ויתנכלו אותו להמיתו. הנה לשון נכל יורה על המצאה להרע כמו אשר נכלו לכם (במדבר כה, יח). אמר שחשבו את יוסף בלבם נוכל להמית ושבא אליהם לא לדרוש שלומם אלא למצוא עליהם עלילה או להחטיאם כדי שיקללם אביהם או יענישם האל יתברך וישאר הוא לבדו ברוך מבנים ולשון התפעל יורה על ציור הדבר בנפש כמו אתה מתנקש בנפשי (ש"א כח, ט) מצייר בלבבך מוקש על נפשי ולשון להמיתו

שימית הוא את אחיו כמו לעשותכם אותם (דברים ד, יד) לעברך בברית (שם כט, יא). ובזה הודיע מה היה למו בהיות כלם צדיקים גמורים עד שהיו שמותם לפני ה' לזכרון איך נועדו לב יחדו להרוג את אחיהם או למכרו ולא נחמו על הרעה כי גם כשאמרו אבל אשמים אנחנו על אחינו לא אמרו שתהיה אשמתם על מכירתו או מיתתו אלא על אכזריותם בהתחננו. והנה הגיד הכתוב כי ציירו בלבם וחשבו את יוסף לנוכל ומתנקש בנפשם להמיתם בעולם הזה או בעולם הבא או בשניהם והתורה אמרה הבא להרגך כו' (סנהדרין עב א):

6. בית הלוי בראשית פרשת וישב פרק לז פסוק יח

(יח) ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אותו להמיתו. איתא במדרש (ב"ר פד יד) ששיסו בו הכלבים. כוונת המדרש דמפרש להפסוק שהתנכלו להמיתו בטרם יקרב אליהם רק בעודו מרחוק ששיסו בו הכלבים. והא דתפס המדרש הכלבים הוא משום דהם דנו אותו כמוציא דיבה ומדבר לה"ר ואיתא בפסחים (דף קי"ד) כל המספר לה"ר כו' ראוי להשליכו לכלבים שנאמר (שמות כב) לכלב תשליכון אותו וסמך ליה לא תשא שמע שוא, וע"כ דנוהו כן:

7. אמת ליעקב בראשית פרשת וישב פרק לז פסוק יח

ובאמת אף שכבר כתבו כל מפרשי התורה שמחלוקת יוסף ואחיו לא היתה מחלוקת מחמת קנאה ושנאה ביניהם, אלא היתה מחלוקת לשם שמים בעיקר הדין, שהאחים פסקו שיוסף רודף אותם ולכן הותר דמו למיתה, מכל מקום יש שמרגישים שאין זה אלא דברי דרוש שנאמרו בכדי לחפות על אבותינו שלא להוציא לעז עליהם. אבל באמת המעיין היטב בכל הפרשה יראה שדבר זה מוכח מתוכו ואי אפשר שלא לומר כן, דהא מפורש בפסוק שהם החליטו שדינו למיתה, ומכל מקום כששמע ראובן ואמר לא נכנו נפש מיד הסכימו לדבריו, וכן כשקם יהודה ואמר שנמכרנו לישמעאלים ג"כ מיד הסכימו בלי שום היסוס, ולא רק זה אלא כשראו אחר כך את צערו של אביהן הורידו את יהודה מגדולתו מחמת שאילו היה הוא אומר להשיבו אל אביו היו מקשיבים אליו [רש"י ל"ח פ"א], וזה פלא, דאיך יתכן שתשתנה דעתם כל כך מן הקצה אל הקצה, כלומר שמתחלה הם שונאים מושבעים שלו עד שהחליטו לסלקו מן העולם, ובסופו של דבר הם נהפכו עד כדי כך שיש להם טענות על יהודה שלא הניאם ממחשבתם. וע"כ צ"ל שמה שהם החליטו להורגו לא היה מחמת שנאתם אליו, אלא מכיון שהם פסקו שהוא רודף אותם הרי מותרים הם להורגו, אבל מכיון שהציע ראובן שאפשר ליפטר מהרודף על ידי השלכתו לבור בודאי הסכימו לזה, וכמו כן מכיון שהציע יהודה שיש למוכרו ועל ידי כך יפטר ממנו בודאי שמחו על זה, ולכן כשראו בצערם הגדול של אביהם טענו ליהודה שאם הוא היה אומר להם להשיבו בודאי שהיו מקשיבים לו והיו מוצאים אופן אחר בכדי ליפטר מהרדיפה של יוסף בלי לצער את אביהם, וא"כ הרי מוכח מתוך סיפור הענין גופא שכל המחלוקת ביניהם היתה על פי דיני רודף, ודו"ק היטב.

8. חתם סופר על בראשית פרק נ פסוק יז

שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי אלקי אביך, יל"ד מתחיל בתרתי ומסיים בחדא בפשע, ועוד מיותר ועתה שא נא, ועוד מה לשון גמלוך משמע גמול בגמול כאשר עשה כן יעשה לו. וי"ל אחז"ל [ספ"ב דב"מ] הגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגת תלמוד עולה פשע, והנה השבטים דנו את יוסף בדין ומשפט ועפ"י דין תורה חייבוהו כמסור ומלשין, אך עתה איגלי למפרע שהוא משיח ה' והם טעו בדינו, נמצא הם שוגגים שחשבו שמשלמים לו גמול בגמול וטעו והוה שוגג בהוראה ואינם ראויים לעונש אלא מפאת שתחשבם לגדולי עולם ות"ח שחטאתם לפשע יחשב, א"כ לעומת זה כשמגיע לעונש אותם הקלו חז"ל בעונשם של ת"ח ואמרו [מו"ק י"ז]. כסהו כלילה ומעולם לא אימנו במערבא על נגידא דת"ח משום ח"ה ותורתו, ע"כ אמרו שא נא פשע אחיך וחטאתם דייקא כי רעה גמלוך, זה היא חטאתם שוגג שחשבו שרעה גמלוך גמול בגמול בדין ומשפט וזהו שגגתם ואתה תחשוב אותו לפשע,

ועתה אחר שתחשבוהו לפשע מצד גדולתם א"כ מאותו הטעם בעצמו שא נא לפשע עבדי אלקי אביך שהם ת"ח ואיכא ח"ה אם אתה מענישם וכנ"ל. [תקפ"ו]:

9. חנוכת התורה - בראשית פרק לז פסוק יז

במדרש רבה על הפסוק נסעו מזה כי שמעתי אומרים נלכה דותינה וגו' נסעו מזה ממדותיו של הקב"ה. וצריך להבין מה זה ועל מה זה. ויש לפרש על פי מה דאיתא בגמרא ובמדרש על הפסוק ויתנכלו אותו להמיתו שראו שיצא ממנו ירבעם שעתיד להחטיא את ישראל וכו' עיין שם. אם כן חזינן שהאחים דנו את יוסף על שם סופו. והנה ידוע דמדת הקב"ה אינו כן דאינו דן אלא באשר הוא שם כמו שמצינו גבי ישמעאל כידוע. וזה הוא שאמר המדרש נסעו מזה ממדותיו של הקב"ה שאינו דן אלא באשר הוא עכשיו והם רוצים לדון אותך על שם סופך: (דרוש שמואל. תורה מציון שנ"ד ח"ד):

10. חבצלת השרון על בראשית פרק מב פסוק כב

בביאור המקראות ובמה שהשבטים גמרו דינו של יוסף למיתה: ויען ראובן אותם לאמר הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש: בביאור דברי ראובן נראה, שהיה לו לראובן שתי טענות חלוקות כלפי אחיו, חדא אל תחטאו בילד, שנית וגם דמו הנה נדרש, והוא מכוון כנגד הנך שני ענינים שאמר ראובן לאחיו בפרשת וישב [פל"ז פכ"א], וכך כתוב שם, וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נכנו נפש, ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם וגו', הרי דשני ענינים טען להם ראובן, חדא שלא להכותו, ושנית לבל ישפכו דמו, וצ"ב בזה: והנראה בזה, דהנה כבר נתבאר בפרשת וישב שהאחים כולם דנו את יוסף וגמרו דינו למיתה, אלא שהיו חלוקים בעיקר חיוב מיתתו של יוסף, דשמעון ולוי דנו את יוסף כדין מורד במלכות בחשבו למלוך ולשלוט על אחיו, [כי אחר הלב הולכים החלומות], והמלכות ניתנה כבר לראובן או ליהודה, [וכן מובא בשם השל"ה בטעם מה שהשבטים דנו אותו למיתה], ואליהם בא ראובן ואמר לא נכנו נפש, לבל יכוהו על היותו מורד במלכות: אולם שאר האחים פסקו שיוסף מחוייב מיתה על היותו רודף את אחיו בזה שהביא את דיבתם רעה אל אביהם, [או כדברי האוה"ח שיש לו דין עד זומם], נמצא שלדעת האחים היה לו ליוסף דין רודף ואין לו דמים, כלשון הכתוב ברודף שאין לו דמים, ואליהם אמר ראובן אל תשפכו דם, השליכו אותו אל הבור הזה, והיינו שבאמת יש לו דם ואין להרגו, [ולשיטתכם השליכוהו הבורה ולא תשפכו דמו בידים, ויעוין בנימוקי הרמב"ן]:

מעתה פשוט שזהו מה שאמר ראובן הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד וגם דמו הנה נדרש, דבאמת שתי טענות היה בזה לראובן, חדא אל תחטאו בילד היינו שטען לשמעון ולוי לבל יכוהו מכת נפש על היותו מורד במלכות, ושנית טען לשאר האחים וגם דמו הנה נדרש, שזהו מוסב על מה שדנו אותו בתורת רודף שעליו אמרה תורה 'אין לו דם' ואמר להם ראובן שבאמת היה זה שפיכות דמים, וע"כ גם דמו הנה נדרש:

11. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת וישב סימן ב

(ב) [לז, ג] וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים, בן איקונים שהיה דומה לו, ר' ישמעאל אמר לכך נקרא בן זקונים על שם ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו (בראשית מז) בן זקנתו של אביו, ולפי שראה בחלומו שעתיד למלוך והגיד לאביו קנאו בו אחיו, ויבא יוסף את דבתם רעה, אמר לאביו אחי אוכלין אבר מן החי, א"ל הקדוש ברוך הוא חייך בדבר שיצא מפיך בו אתה נחשד וישימו לו לבדו ולהם לבדם (שם /בראשית/ מג), ולפי שספר עליהם לה"ר =לשון הרע= ולפיכך קנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים ונשתעבדו שם ארבע מאות שנה, אמר יעקב ליוסף לך נא ראה את שלום אחיך וגו' ויבא שכמה מקום מזומן לפורענות, בשכם ענו את דינה, בשכם מכרו את יוסף, בשכם נחלקה מלכות בית דוד ויבן ירבעם את שכם בהר אפרים (מלכים א יב), וימצאהו איש אין איש האמור כאן אלא גבריאל שנאמר והאיש גבריאל (דניאל ט), ויראו אותו מרחוק וגו' ויקחהו

וישליכו אותו הבורה וגו' מים אין בו נחשים ועקרבים היו בו, מה עשה ראובן הלך וישב באחד מן ההרים לירד בלילה להעלות את יוסף ותשעה אחיו יושבין במקום אחד כאיש אחד בעצה אחד להמיתו עברו עליהם ישמעאלים, אמרו לכו ונמכרנו לישמעאלים, הן מוליכין אותו לקצוות המדבר עמדו מכרוהו בעשרים כסף לכל אחד מהם שני כסף לקנות מנעלים לרגליהם, וכי תעלה על דעתך שנער יפה כמותו נמכר בעשרים כסף, אלא כיון שהושלך לבור מתוך פחד נחשים ועקרבים שבו נשתנה זיו פניו וברח ממנו דמו ונעשו פניו ירוקות לפיכך מכרוהו בעשרים כסף בעבור נעלים, אמרו נחרים בינינו שלא יגיד אחד ממנו ליעקב אבינו, אמר להם יהודה ראובן אינו כאן ואין החרם מתקיים אלא בעשרה, מה עשו שתפו להקב"ה באותו החרם שלא יגיד לאביהם, כיון שירד ראובן בלילה לאותו הבור להעלותו ולא מצאו קרע את בגדיו ובכה חזר לאחיו אמר להם הילד איננו ואני אנה אני בא, הגידו לו את המעשה ואת החרם ושתק, ואף הקדוש ברוך הוא אף על פי שכתוב בו מגיד דבריו ליעקב (תהלים קמז) דבר זה לא הגיד מפני החרם לפיכך אמר יעקב טרף טורף יוסף, ר' מנא אומר במכירת יוסף לקו השבטים ולא נתכפר להם עונם עד שמתו ועליהם הכתוב אומר אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון (ישעיה כב) ולפיכך בא רעב בארץ כנען שבע שנים וירדו אחי יוסף עשרה לשבור בר ממצרים ומצאו יוסף חי והתירו את החרם ושמע יעקב שהוא חי וכתוב בו ותחי רוח יעקב אביהם וכי מתה היתה אלא שחיתה מן החרם ושרתה בו רוח הקודש שנסתלקה הימנו,

12. ספר השל"ה הקדוש - פרשת וישב מקץ ויגש

\{לב\} נחזר לענין. מלכות יוסף אינו אלא פדי להיות ישראל לעם, להעמיד מלכות יהודה. והשבטים לא הבינו דבר זה, רק היו סבורים אף לו המלוכה, שהוא מבקש המלוכה בעצמם לו ולזרעו. על כן הלכו דמינה לבקש נכלי דתות, פלומר, לדון אותו בדת תורה. והספימו פלם שהוא בן מנת, אפלו בני בלקה וזלפה אוהביו הספימו כן מצד דין ודת, מאחר שחולק על מלכות בית דוד, וכל החולק על מלכות בית דוד פחולק על השכינה (ראה סנהדרין קי א). וזהו ענין מה שאמרו רבותינו ז"ל (תנחומא, וישב ב) שתפו השכינה עמיהם, פלומר, כי חולק הוא על השכינה מאחר שחולק על מלכות בית דוד. על כן בהתנדע יוסף אל אחיו וראו שהוא מולך, רצו להרגו (שם, ויגש ה), כי מכל שכן שהיה הדת אצלם להרג אותו, מאחר שראו מחשבתו יוצא מפתח אל הפעל. ושלח הקדוש ברוך הוא מלאך ופזרון. אז ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי' (בראשית מה, ד), רצו לגלות להם הענין שאינו כן כפי מחשבתם שהוא בכתר מלוכה, אדברא השם יתברך שלחו לפניהם, פלומר, להכין דרך לגרם שיהיו ישראל לעם ויהודה למלוכה:

[הגה"ה]:

ואין להקשות, למה נעשו השבטים מאחר שדנוהו בדין תורה. יש לומר דעל פיוצא בזה תנן (אבות פ"ד מי"ג; בבא מציעא לג ב) שגגת תלמוד עולה זדון, דהנה להם לידע להשיג הענין. אלא שהשנאה מקלקלת השורה (בראשית רבה פנ"ה ס"ח) מפת ששנאו אותו, ולא פינוי ההלכה:

13. רש"י, בראשית לו

(ב) וישב: בקש יעקב לישב בשלנה, קפץ עליו רגזו של יוסף – צדיקים מבקשים לישב בשלנה, אמר הקב"ה לא זין לצדיקים מה שמתקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלנה בעולם הזה: את דבתם רעה. כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה הנה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אכר מן הסי, ומולזלין בכני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות, ובשלישתן לקה: וישחטו שער עזים במכירתו ולא אכלוהו סי, ועל דבה שספר עליהם שקורין לאסיהם עבדים – "לעבד נמפר יוסף", ועל עריות שספר עליהם, ותשא אשת אדניו וגו':

(יד) מעמק חברון - והלא חברון בקר, שָׁנְאָמֶר וַיַּעֲלוּ בְּגֵב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן (במדבר י"ג), אֵלָּא מַעְצָה עֲמָקָה שָׁל אוֹתוֹ צַדִּיק הַקְּבוּר בְּחֶבְרוֹן, לְקַיִם מֵה שָׁנְאָמֶר לְאַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים כִּי גַר יִהְיֶה זָרְעוֹ (בראשית ט"ו:י"ג):

ויבא שכמה - מקום מוכן לפרענות, שם קלקלו השבטים, שם ענו את דינה, שם נחלקה מלכות בית דוד, שָׁנְאָמֶר וַיִּלְךָ רַחֲבָעַם שְׂכָמָה (מלכים א י"ב):

(טו) **וימצאהו איש** - זה גבריאל, שָׁנְאָמֶר וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל (דניאל ב'):

(כ) **ונראה מה יהיו חלמתיו** - אמר רבי יצחק מקרא זה אומר דרשני, **רוח הקדש** אומרת פן, הם אומרים נהרגהו והפתוב מסים ונראה מה יהיו חלמתיו - נראה דבר מי יקום אם שלכם או שלי. וא"א שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלמתיו, שםפיון שיהרגהו בטלו חלומותיו:

(כב) למען הציל אתו - **רוח הקדש** מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו ויבא הוא ויעלנו משם, אמר אני בכור וגדול שבכלן, לא יתלה הסרחון אלא בי:

(לג) ויאמר כתנת בני -^ה היא זו:

תִּיהָ רָעָה אֲכַלְתֶּהּ-וּ **נצנצה** בו **רוח הקדש**, סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר. ולמה לא גלה לו הקב"ה? לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה, ושתפו להקב"ה עמקהם (תנחומא), אבל יצחק הנה יודע שהוא סי, אמר היאך אגלה והקב"ה אינו רוצה לגלות לו:

(לה) ויבך אתו אביו - **יצחק**, בוכה הנה מפני צרתו של יעקב אבל לא הנה מתאבל, שֶׁהִנֵּה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא סי:

14. **בראשית פרשת וישב פרק לח פסוק כד,**

(כד) ויהיו כמשלש חודשים ויגד ליהודה לאמר ונתה תמר פלטה וגם הגה הרה לזנוגים ויאמר יהודה הוציאה ותשרף:

15. **רש"י בראשית פרשת וישב פרק לח פסוק כד**

ותשרף - אמר אפרים מקנאיה משום רבי מאיר, בתו של שם היתה, שהוא כהן, לפיכך דנויה בשרפה:

16. **בראשית פרשת מקץ פרק מג פסוק ח,**

(ח) ויאמר יהודה אל-ישׂראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונגלכה ונחיה וכל נמות גם-אנחנו גם-אתה גם-טפנו:

17. **רש"י בראשית פרשת מקץ פרק מג פסוק ח**

(ח) ונחיה-נצנצה בו **רוח הקדש**, על ידי הליכה זו תחי רוחה, שָׁנְאָמֶר וַתַּחֲזִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם (בראשית מ"ה):

18. **בראשית פרשת מקץ פרק מג פסוק יד**

ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את-אחיכם אחר ואת-בנימין וא"י פאשר שכלתי שכלתי:

רש"י בראשית פרשת מקץ פרק מג פסוק יד

אחר. רוח הקדש נזרקה בו, לרבות יוסף (בראשית רבה):

19. **חזקוני בראשית פרשת וישב פרק לט פסוק כ**

(כ) ויתנהו אל בית הסהר לא היה בן מות כי לא היו עדים בדבר רק להניחו במשמר. אסורי המלך כתיב אסירי קרי. ונמצא באגדה שהביאו יוסף לפני המלך בא גבריאל כדמות איש ויאמר אם על המלך טוב יצוה לבדוק בבגדיהם אם בגדי האשה נקרעים בידוע שהחזיק בה יוסף לאנסה ואם בגדי יוסף נקרעים החזיקה היא לאנסו ויבקש הדבר וימצא שהיו בגדי יוסף קרועים ובשביל כך לא דנוהו להריגה ומ"מ לא

נפטר מיד כדי שלא לבייש אשת פוטיפר לאמר אכן נודע הדבר כי היא אנסה את יוסף. וכהני מצרים דנו
דין זה ולכן לא קנה יוסף אדמתם בשני הרעבון.

20. בראשית פרק טו, יג-טז

(יג) ויאמר לאברהם ידע תדע כייגרו יהיה זרעו בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה: (יד)
וגם את-הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחר-יכן יצאו ברכש גדול: (טו) ואתה תבוא אל-אבתיך בשלום תקבר
בשביבה טובה: (טז) וזר רביעי ישובי הנה כי לא-שלם עון האמרי עד-הנה:

21. מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה יד

אמר הקדוש ברוך הוא אם עושין תשובה אני גואלם לדורות ואם לאו אני גואלם לשנים.

22. פנים יפות בראשית פרק לו

(א) וישב יעקב וגו'. פירש"י ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף [ב"ר פד, א]. ...איתא
במדרש [ב"ר פד, ה] מגורי אביו בגימטריא רנ"ט, מיום שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם ידוע תדע עד
שעה שנתיישב יעקב אבינו בארץ מגורי אביו, יש לפרש מה שאמר [שם] ביקש לישב בשלוה, דהיינו
שחשב שכבר נשלמו הת' שנה שנגזרה בין הבתרים, דהיינו שחשב שנותיו ושנות אביו שהוא היה כשבא
אצל אביו צ"ט שנה כדאיתא בפ"ק דמגילה [יז א] ממילא היה שנות אביו קנ"ה, ולפי שלא היו השנים
שווים שהרי יצחק נולד בפסח ויעקב בתשרי והוי בצירוף רנ"ט כמספר מגורי, וחשב יעקב שנות הבנים
המובלעים בשנות האבות עולים ג"כ בחשבון, וחשב מאה של אברהם שהרי בכרית בין הבתרים היה בן
ע"ה וכשמת היה קע"ה, וחשב ג"כ שנות ראובן שהיה בן ט"ו שנה כשבא אצל אביו, שהרי בן י"ג היה
במעשה שכם דמיניה ילפינן [ב"ר פ, ט] דמקרי איש ל"ג שנה, וחשב הט' שנים שהיה אצל אביו עד
שהיה יוסף בן שבע עשרה שנה, ג"פ לו וליצחק ולראובן היה הכל ת' שנה, לכך ביקש לישב בשלוה כיון
דלדעתו נשלם הגלות:

23. מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - בראשית אות קנג

א"ר אלעזר מהו וישב יעקב, מלמד שחשב יעקב בדעתו ואמר: כבר אמר הב"ה לאברהם להיות בניו
גרים, הרי אני הייתי גר עשרים שנה בבית לבן משועבד בצאנו, וכיון שראה שעשו הלך לעיר אחרת
אמר: בזה יתקיים שעבוד ארבע מאות שנה, ונתישבה דעתו. אמר הב"ה: מחשבתי עמוקה ממחשבתך,
שנ' כי לא מחשבותי מחשבותיכם (יש"ב"ה, ח), מיד הביא עליו עלילה על ידי יוסף.

24. בראשית רבה (וילנא) פרשת וישב פרשה פד

סימן יב - ויקנאו בו אחיו ואביו שומר (בראשית לו, יא), אמר רבי לוי נטל קולמוס וכתב באיזה יום
ויבאיזה שעה באיזה מקום. אמר רבי תיא רבה ואביו שומר את הדבר, ורוח הקדש אומרת שומר את
הדברים שעתידין הדברים לגע. רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא אמר כהן אבינו יעקב סבר וראה דברים
ממשמשין וקאין, אמר אם נתבקררה פנקסו מה יכול אני לעשות.

סימן יד - וימצא אהו איש והנה תעה בשדה (בראשית לו, טו), אמר רבי ינאי שלשה מלאכים נזדווגו לו,
וימצא אהו איש, וישאלהו האיש, ויאמר האיש. (בראשית לו, יז): נסעו מנה, ממדותיו של מקום. (בראשית
לו, יח): ויראו אתו מרחק, אמרו בואו ונשסה בו את הכלבים. (שבראשית לו, יט), ויאמרו איש אל אחיו
הנה בעל החלמות, רבנן אמרי הידי ליה אתא וטעין חלמיה. אמר רבי לוי זה עתיד להשיאם לבועלים.
(בראשית לו, כ): ועתה לכו ונהרגוהו, אמר הקדוש ברוך הוא אתם אומרים ונהרגוהו, ואני אומר נראה,
עתה נראה (ירמיה מד, כח): דבר מי יקום, או שלי או שלכם.

סימן יט - וישלחו את כתנת הפסים וגו'. אמר רבי יוחנן אמר הקדוש ברוך הוא ליהודיה אתה אמת
(בראשית לו, לב): הכר נא, חיה שמתמר אומרת לה (בראשית לח, כה): הכר נא. (בראשית לו, לג):

ויפירה ויאמר כתנת בני, אמר לית אנא ידע מה אנא חמי, כתנת בני רעה אכלתהו וגו', אמר רב הונא נצנצה בו רוח הקדש, חיה רעה אכלתהו, זו אשתו של פוטיפר.

25. בראשית רבה (וילנא) פרשת וישב פרשה פה

סימן ט- ויאמר מה הערבון אשר אתן וגו' (בראשית לח, יח), אמר רבי חונניא נצנצה בה רוח הקדש, חותמה, זו מלכות, היאך מה דאף אמר (שיר השירים ח, ו): שימני כחותם על לבך, (ירמיה כב, כד): כי אם יהיה כננהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני. ופתילה, זו סנהדרין, שהו מצניגין בפתיל, היו מה דאף אמר (שמות לט, לא): פתיל תכלת. ומטה, זה מלך המשיח, היאך מה דאף אמר (ישעיה יא, א): ויצא חטר מגזע ישי, (תהלים קי, ב): מטה עזך ישלח ה' מציון. ויתן לה וגו' ותהר לו, גבורים פיוצא בו וצדיקים פיוצא בו. (בראשית לח, כ): וישלח יהודה וגו', יהודה פר נחמן בשם ריש לקיש (משלי ח, ל לא): משחקת בתבל ארצו, משחקת לפניו בכל עת, התורה שהיא משחקת על הבריות. אמר הקדוש ברוך הוא ליהודה אפה רמית באביה בגדי עזים, חיה שתמר מרמה בה בגדי עזים.

סימן יב - ויפיר יהודה וגו' (בראשית לח, כו), רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק בשלשה מקומות הופיעה רוח הקדש, בבית דינו של שם, בבית דינו של שמואל, בבית דינו של שלמה. בבית דינו של שם, ויפיר יהודה ויאמר צדקה ממני, מהו ממני, רבי ירמיה בשם רבי יצחק, אמר הקדוש ברוך הוא אתם תהיו מעידים מה שבגלוי, ואני מעיד עליו מה שבסתרי.

26. בראשית רבה (וילנא) פרשת וישב פרשה פד סימן ז

ויבא יוסף את דבתם רעה, מה אמר, רבי מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון, רבי מאיר אומר חשודים הן בניה על אבר מן החי. רבי שמעון אומר תולין הן עיניהן בבנות הארץ. רבי יהודה אומר מולזלין בבני השפחות וקורין להם עבדים. רבי יהודה בר סימון אמר על תלמיהו לקה, (משלי יז, יא): פלס ומאזני משפט לה', אמר לו הקדוש ברוך הוא אפה אמרת חשודים בניה על אבר מן החי, חיה אפלו בשעת הקלקלה אינם אלא שוחטים ואוכלים, (בראשית לז, לא): וישחטו שעיר עזים. אפה אמרת מולזלים הם בבני השפחות וקורין עבדים, (תהלים קה, יז): לעבד נמכר יוסף. אפה אמרת תולין עיניהם בבנות הארץ, חיה שאני מגרה בה את הדב, (בראשית לט, ז): ותשא אשת אדוניו וגו'.

27. תורת משה בראשית פרק לז פסוק יח

ויראו אותו מרחוק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אותו להמיתו. ע"פ פשוט יתבאר כי הם דנו אותו דיני נפשות כאשר בארתי במקו"א, וידעו כי כאשר יקרב אליהם יתחנן אליהם על נפשו וירך לבבם, ע"כ התנכלו אותו להמיתו בטרם יקרב אליהם כאשר אבאר, ואמר ויראו אותו מרחוק, הכונה כאלו היה הוא רחוק מהם ולא אח קרוב בני אב א' רק כאלו הוא רוצח והוא מהם בתכלית הריחוק. והנה במדרש (רבה פ"ד י"ד) אי' שהשיסו בו כלבים שימיתוהו בטרם יקרב אליהם. ושוב אמר ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא ועתיד להגיד לאביו. וכדי להמשיך ב' הענינים עם כוונת הכתוב אומר כי הנה לא מצאנו שיגלה הקדוש ברוך הוא שום דלטורין על אדם (וכמ"ש סנהד' י"א ע"א בעכ"ל הקדוש ברוך הוא ליהושע וכי דלטור אני) ולכך לא הגיד לאברהם על אודות ישמעאל, וליצחק על אותו עשו, וגם ליעקב על אודות יוסף שמכרוהו אחיו, אמנם הנה אם היו הכלבים של יעקב שהיו עם צאנו ממיתים את יוסף הי' יעקב מחוייב לקבל תשובה על זה לפי שנאמר (שמות כ"א כ"ט) וגם בעליו יומת אצל שור המועד שחייב לקבל עליו כופרא כפרה, ובעבור זה הי' הקדוש ברוך הוא מודיע הדבר ליעקב כדי שיעשה תשובה ע"ז, ע"כ אמרו הנה בעל החלומות הלזה בא ויגיד ליעקב כדי שיקבל תשובה על זה, והם רצו שלא יודע הדבר ליעקב, ע"כ לכו ונהרגו ולא יודע הדבר ליעקב כנ"ל. וז"ש במדרש בעל החלומות הלזה בא ומשיאו לאביו.

ויתנכלו אותו להמיתו וגו'. יראה דרמז לנו איך ישבו עליו בדין, אלו מזכים ואלו מחייבים, אלו חייבוהו מיתה כרודף כי כל כוונתו בהבאת דיבה שיקללם אביהם כאשר באמת אמר לבסוף ארור אפם כי עז, וזה

ויתנכלו אותו להמיתו שחשבו מחשבותיו להמיתו, והול"ל להמיתנו, אך כ' סמ"ע^{קפ} למה נקרא מסור ולא מוסר כי הוא מסור לכל ובסופו ליטול את שלו, על כן אמר להמיתו וזה לשון ויתנכלו אותו, **שדנו** מחשבותי' המה כרוּדף להמיתם ויתחייב הוא מיתה ומסור נידון שלא בפניו, על כן ובטרם יקרב אליהם, אך המזכים יאמרו הנה בעל החלומות הלזה בא שחלם למלוך עלינו וע"כ אין כונתו להמיתנו ואין לו דין מסור, וכשהי' ב"ד שקול המחייבין והמזכין בטחו בצדקתם שלא יבוא לידם שפיכת דם נקי כמש"כ רמב"ן (דברים י"ט י"ט) בטעם עדים זוממין **שאם הרגו אינם נהרגים שמסתמא לא באה מכשול ליד סנהדרין לשפוך דם נקי, על כן ועתה לכו ונהרגו אם תעלה הריגתו בידינו נאמר בהחלט חיה רעה אכלתהו דהיינו נחש הקדמוני חטא לה"ר אכלתהו, ואם יצילהו ה' מידינו אז ונרא' מה יהיו חלומותיו כדעת המזכים, וראובן אמר אל תשפכו דם כי אולי אין אנו זכאין שתעשה נס על ידינו כדאמר פפוס ולוליינוס כדאיתא ספ"ב דתענית, אלא נשליכהו אל הבור הזה שיש בו נחשים ועקרבים ונראה מה יהי' סופו, ויהודה אמר אולי גם הוא איננו ראוי לנס להנצל מנחשים ומ"מ אינו חייב מיתה, ע"כ נמכרנו אותו אם ימות בשביה ימות ואם יחיה יחיה.**

ויתנכלו אותו. פי' רש"י כמו אליו, פי' דויתנכלו אינה פועל יוצא לאחר שיוצדק עלי' אותו כמו ויולך אותו וכדומה, ע"כ פי' רש"י דהי' כמו ויתנכלו כמו אליו, וכן פי' החכם ר' וואלף היידענהיים, ומ"מ טעמא בעי מ"ט כתיב אותו, ובמדרש שיסו בו הכלבים, ומייתי לי' רמב"ן שרצו להמיתו בטרם יקרב אליהם ולא הועילו כלום, עוד במדרש ואמרו הנה בעל החלומות הלזה בא עתיד להשיאו לבעלים עיי' מדרש רבה (פ"ד י"ג). ועתה לכו ונהרגו, יראה לפרש דהנה הא דהמסור מותר להרגו, היינו אם עדיין עומד במסירתו, אבל אם עשה ואינו עתיד עוד לעשות כן, אין להרגו, ואיתא בכתבי האר"י, בעל לה"ר נענש שיהי' מגולגל בכלב ורמז עלי' ויקרא לה נובח (במדבר ל"ב מ"ב), ל"ה ר"ת לשון הרע, נובח רמז לכלב הנובח, והנה יוסף חטא בלה"ר ולא ידעו אם עוד מסור ולא יכלו להרגו בידיים ע"כ שיסו בו הכלבים מרחוק וחשבו שהוא לא ירגיש שהם השיסו בו, אך יוסף הרגיש שהם השיסו והם הכירו בו שהוא מרגיש וא"כ עתיד הוא למוסרם ליעקב ששיסו בו הכלבים וא"כ מותר להרגו בידיים, והיינו ויתנכלו אותו שהביאו אותו לידי כך עד שהוא נוכל עליהם שרוצים להמיתו ואמרו מעתה עתיד הוא להשיאו לבעלים ליעקב שרצינו להמיתו ע"י כלבים ועתה לכו ונהרגו.

ויתנכלו אותו להמיתו. יל"פ כי אנו מתפללים בחנוכה מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך, ולכאוו' יל"ד בשלמא רבים ביד מעטים זהו חידוש, אבל טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורה מאי חידוש הוא זה. אבל י"ל כי טמאים ביד טהורים הוא פי' על רבים ביד מעטים כי ע"י שמטהרים מנדה המה מעוטים, ורשעים ביד צדיקים היינו אינם נימולים ביד נימולים היינו גבורים ביד חלשים כמ"ש ר' ראובן בן איסטרובלי מעילה י"ז ע"א על מילה שהיא מחלשת. והנה במלחמה רוב פעמים אין הנצוח תלוי בכח כ"א בתחבולה, וישראל הם עוסקי תורה ולא עוסקי תחבולות מלחמה, וא"כ ע"פ הטבע לא היו יכולים לנצח, אבל אפ"ה היו גוברים במלחמה משום שהיו עוסקים בתורה^{קפ}. וא"כ הכא שמצינו שיעקב הי' מוסר ליוסף שם פס"ם לשמירה כמו שכתבנו לעיל (עה"פ וישראל אהב), וגם בל"ס הי' מהרהר בתורה תמיד והי' מגין לו שלא יבא לידי מכשול, אבל מצינו שאפשר שאם א' מהרהר במחשבתו נגד חברו איזה דבר זמן הרבה הרי הוא מפעיל בחברו שגם הוא יהרהר בדבר זה ומבלבלים דעתו בזה כידוע, וז"ש ויתנכלו אותו שהיו מהרהרים בדעתם בעיון עמוק עליו עד שגם הוא יצטרך לחשוב עליהם ועי"ז יבלבלו מחשבותיו ויהיו יכולים להמיתו.

עויל"פ בענין אחר קרוב לאותו הענין שכתבתי לעיל, כי כתיב וישראל אהב את יוסף וגו' ועשה לו כתונת פסים, ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו. ויל"פ בודאי אלו הי' בדעתם שיעקב אהב את יוסף לפי שהוא היה יותר גדול בתורה מהם ולפיכך עשה לו כתונת פסים, בודאי לא הי' אחיו שונאים

אותו אלא היו מתקנאים בו והיו גם הם מתגברים בתורה כמ"ש (ב"ב כ"א ע"א) קנאת סופרים תרבה חכמה, אבל דעתם הי' שיעקב אינו אוהב אותו בעבור רוב ידיעתו בתורה אלא מחמת שנאה שהי' לו על שאר אחיו לפי שיוסף הוציא דבה עליהם לכך אוהב הוא אותו ועשה לו כתונת פסים, והנה בודאי אלו שמעו שיעקב שלח את יוסף להם לדרוש לשלומם היו מבינים מזה שיעקב אוהב גם שאר אחיו ולא אהב אותו יותר אלא מחמת רוב תורתו שלמד וא"כ לא היו הם שונאים ליוסף, אבל לפי שקודם שבא יוסף אליהם היו הם מתנכלים עליו כמ"ש שע"י הרהור מחשבתם עליו ביותר היו הם מבלבלים דעתו ומחשבתו להרהר בשלהם ושוב לא הי' יכול לדרוש בשלומם כאשר ציוה לו אביו ולכך עלה בידם להתגבר עליו. * ויתנכלו אותו להמיתו. איתא במדרש (ב"ר פ"ד י"ג) שהסיתו בו הכלבים ושוב איתא במדרש (שם) בעל החלומות הזה בא ומשיאו לאביו, וכ' היפ"ת שאינו יודע פירושו. ונראה השבטים החרימו ביניהם וצרפו גם השכינה עמהם שלא יגלה שום אדם לאביהם והי' החרם חל, מיהו זה דווקא אם אין הדבר בשל יעקב, ואנן קיי"ל דבהמתו של אדם שהזיקה, הבעלים חייבים ומשלמים כופר, והבהמות והכלבים הי' של יעקב ואם הי' ההיזק על ידיהם הי' הדבר נוגע ליעקב שהוא הי' צריך תיקון לזה, לא הי' החרם חל, ובעל החלומות נקרא מלאך הממונה על החלומות, וזה שאמר שבתחילה סברו לשסות בו הכלבים וחזרו ואמרו דזה לא יתכן שאז בעל החלומות יגלה זה ליעקב כיון שהדבר נוגע בו.

ספר השל"ה הקדוש - פרשת וישב מקץ ויגש

\{לג\} ואמר שלש פעמים 'שלחני אלהים לפניכם' (בראשית מה, ה), אַחַד הוּא כְּפִשׁוּטוֹ, שְׁלַחְנִי לְמַחְנֶה מִחַמַּת הַרְעֵב. שְׁנֵי וַיֹּאמֶר וַיִּשְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֶיכֶם לְשׁוּם לָכֶם שְׁאֲרִית בְּאֶרֶץ וּלְהַחְיִית לָכֶם לְפָלִיטָה גְדֹלָה' (שם שם, ז), וְהִנֵּה דְבָרֵי זֶה הַפְּסוּק כְּמַעַט דְּבָרָיו סוּתְרִין, כִּי 'שְׁאֲרִית' הוּא דָּבָר מְעַט, 'לְפָלִיטָה גְדֹלָה' הוּא הַרְבֵּה. אֲלָא רְמַז עַל שְׁנֵי שְׁלִיחוּתֵי שְׁיִהְיֶה נִשְׁלַח לְפָנֶיכֶם כְּדֵי לְהַעֲמִיד לָהֶם מַלְכוּת יְהוּדָה, אַחַד בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּדֵי שְׁיִהְיֶה יִשְׂרָאֵל לְעַם, רְאוּיִים לְמַלְכוּת, וְאִזּוּ 'בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם', 'הִיְתָה יְהוּדָה לְקַדְשׁוֹ' (תהלים קיד, א-ב), וְנִמְשָׁף הַדְּבָר עַד מַלְכוּת בֵּית דָּוִד. שְׁנֵי, לְעֵתִיד לְבֹא יִשְׁלַח גַּם כֵּן לְפָנֶיכֶם קֹדֶם מַלְכוּת מְשִׁיחַ, שְׁיָבֹא מִתְחִלָּה מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף לְפָנֹת לֹו דָרָה, וְיִהְיֶה עַל קַדְשַׁת שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ בְּעֵבֹר יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ, וְאִזּוּ יָקוּם בֶּן דָּוִד וְדָמוֹ יִהְיֶה נִדְרָשׁ. וְזֶה הַרְמָז בְּאֵי דְבָרֵי רְאוּבוֹן, שְׁאָמַר (בראשית מב, כב) 'וְגַם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ', כִּי אִף עַל פִּי שְׁלֹא הִבִּינוּ הַדְּבָר הַזֶּה עֲדִין, מְכַל מְקוֹם נִצְנָצָה בְּהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ כְּמָה פְעָמִים, וְדָבָר אֲמַת הִיְתָה בְּפִיָּהֶם, וְהוּא כִּי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שָׁם הַדְּבָר בְּפִי רְאוּבוֹן, סוּד עֲנָן יוֹסֵף שֶׁהוּא אֵינוֹ רַק שְׁלִיחַ לְפָנֶיכֶם, וְגַם לְעֵתִיד יִהְיֶה כֵּן וְיִהְיֶה נִדְרָשׁ. זֶהוּ שְׁאָמַר לָהֶם יוֹסֵף, מִתְחִלָּה אֲנִי שְׁלִיחַ לְפָנֶיכֶם לְשׁוּם לָכֶם שְׁאֲרִית', הִינוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, אֲבָל לְעֵתִיד אֵהְיֶה שְׁלִיחַ לְפָנֶיכֶם 'לְפָלִיטָה גְדֹלָה', דְּהִינוּ לְמַלְכוּת מְשִׁיחַ. אָמַר בְּפַעַם שְׁלִישִׁית, 'וְעַתָּה לֹא אֲתֵם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי הֵאֱלֹהִים וַיְשִׁימֵנִי לְאָב לְפָרְעָה' (שם שם, ח). עַתָּה בָּא לְפָרֵשׁ לָהֶם הָעֲנָן וּלְבָאָרוֹ מֵהוּ עֲנָן שְׁלִיחוּתוֹ, וְאִיךָ גֵרַם הוּא זֶה הַדְּבָר לְהִיּוֹת יִשְׂרָאֵל לְעַם. אָמַר כִּי שָׁמְהוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ 'לְאָב לְפָרְעָה', כְּלוּמַר, לְשֵׁר שְׁלוֹ, כִּי רָכַב בְּמֶרְכָּבַת הַמְּשֻׁנָה. וְהִנֵּה מִצְרַיִם הִיא עֲרוֹת הָאֶרֶץ הָעֲרוּהָ שֶׁל הָאֶרֶץ כְּמוֹ שְׁפִתְבִּתִּי (אות כה), וְיוֹסֵף הוּא הַשׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהוּא מִחְשָׁבֶת טְפָה רֵאשׁוֹנָה מִיַּעֲקֹב, עַל כֵּן הִצְרִיחַ יוֹסֵף לְהִיּוֹת מוֹשֵׁל שָׁם, וְרָכַב עַל הַשֵּׁר שְׁלֵהֶם, וּמִתְחִלָּה נִמְכַר לְעַבְד, כֵּן עָשָׂה רֵשֶׁם לְיִשְׂרָאֵל לְהִיּוֹת עַבְדִּים לְמִצְרַיִם. וְאַחַר כֵּן יֵצְאוּ בְּיַד רַמְהָ. וּבִאֲלֵהֶיּהֶם עָשָׂה שְׁפָטִים שֶׁהוּא שֵׁר שְׁלֵהֶם, 'וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׁפַת הַיָּם' (שמות יד, ל), שֶׁהוּא שֵׁר שֶׁל מִצְרַיִם. וְאֵלוֹ לֹא הִיָּה דְבָר זֶה, חֵס וְשְׁלוֹם עֲדִין אֲנַחְנוּ מִשְׁעַבְדִּים כּוֹ':

ספר השל"ה הקדוש - פרשת וישב מקץ ויגש

\{לה\} זֶהוּ סוּד מְצִיאוֹת מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּמְשִׁיחַ הֵיוּ לְכַאוּרָה שְׁלֹא בְּדָרָךְ קַדְשָׁה חֵס וְשְׁלוֹם כִּי יְהוּדָה בָּא אֶל תְּמָר וַיִּתְחַשְׁבֶּה לְזוֹנָה' (בראשית לח, טו), וְכֵן רוּת בָּאָה אֶל בְּעוֹז, 'וַתִּגַּל מְרַגְלֵתִיו' כּוֹ' (רות ג, ז). אֲבָל מָה' הִיְתָה זֹאת, הִיְתָה יְצִיאַת דָּוִד וּמְשִׁיחַ דָּרָךְ עַלְלָתוֹן, כִּי בְכַח אַחִיזָה זֹו יִמְשִׁיף הַכֹּל לְקַדְשָׁה לְעֵתִיד, וְכֹל הַחִיצוֹנִיִּים יִהְיוּ פְנִימִיִּים, כִּי יָסִיר מֵהֶם הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הָרַע וַיִּשְׁאַרוּ קְדוּשִׁים מִצַּד שְׁרָשָׁם, וְהֵאָרְכַתִּי בְּעֲנָן הַזֶּה בְּמִקוֹם אַחַר (ראה ח"ב מסכת תענית אות פז). וְרַמְזוֹ גְדוֹל יֵשׁ בְּעֲנָן יְהוּדָה וְתְמָר 'וַיִּשְׁאֵל אֶת אֲנָשֵׁי מְקוֹמָה אֵיךָ הַקְּדוּשָׁה' וְגוֹ' (בראשית לח, כא), וְהִיא דְּגָמָה לְהַמְלֵאכִים הַשׁוֹאֲלִים 'אֵיךָ מְקוֹם כְּבוֹדוֹ' (קדושת כתר מוסף שבת ויו"ט). וְלְעֵתִיד יִשְׁאֲלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, כִּי כֹךָ הִיָּה מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל לְעֵתִיד בְּרוּם מַעֲלַת הַקְּדוּשָׁה, שְׁאֵפְלוּ הַחִיצוֹנִים יִקְדְּשׁוּ, וּבְעֵת הַהִיא יִשְׁאֲלוּ הַמְּלָאכִים לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל 'מָה פָעַל אֵל' (במדבר כג, ג. ירושלמי שבת פ"ו ה"ט), דְּהִינוּ עַתָּה שׁוֹאֲלִים זֶה לְזֶה 'אֵיךָ מְקוֹם כְּבוֹדוֹ', וְלְעֵתִיד יִשְׁאֲלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, כִּי יִהְיֶה 'הִיא שְׁמִיָּה רַבָּא', 'הִיא' סוּד 'אֵיךָ', שְׁהֶם שְׁלֵשָׁה מְלוּאִין שֶׁל שֵׁם יְדוּ"ד, מְלוּי 'ה' לְפַעְמִים בְּאֵל"ף כְּזֶה: ה"א, וְלְפַעְמִים בְּיו"ד כְּזֶה: ה"י, וְלְפַעְמִים בְּה' כְּזֶה: ה"ה. וְהֵאָרְכַתִּי בְּזֶה בְּסוּד הַקְּדוּשָׁה בְּמִקוֹמוֹ (בסידור שער השמים). וְזֶהוּ 'אֲנָשֵׁי מְקוֹמָה' אֵיךָ, 'אֵי"ה' מְקוֹ"ם כְּבוֹדוֹ. וְזֶהוּ סוּד וְהִיָּה הוּא וְתְמָרְתוֹ קַדְשׁ' (ויקרא כז, י), כִּי תְמָר וְרוּת שְׁהִיוּ לְכַאוּרָה בְּתְמוּרָה, וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ילקוט המכירי תהלים קיח, כח) כִּי יִשִּׁי שְׁבָא עַל אִם דָּוִד הִיְתָה תְמוּרָה, כִּי הִיָּה סְבוּר שֶׁהִיא שְׁפָחָתוֹ. אֲבָל הַכֹּל הִיָּה מִהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִהַטְעַם שְׁפִתְבִּתִּי, כְּדֵי שְׁתִּהְיֶה הַתְמוּרָה קַדְשׁ. וְתְמָרָה בְּתַבְתּוֹ וְתְמוּרָתוֹ 'תְמָר' וְרוּת'. וְהִזְרַע הִיָּה זֵרַע קַדְשׁ, מְמָקוֹם גְּבוּהָ עַל גְּבוּהָ. וְנִמְתָּ עַר וְאוֹנָן' (בראשית מו, יב) הַמְחַלְלִים הַזֵּרַע, עַד

שְׁהִיֵּעַ לַיהוּדָה בְּעֶצְמוֹ עִם תְּמַר לַהוֹצִיא אֶת מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּמְשִׁיחַ, וּבֵת קוֹל יֵצֵא, מִמְּנֵי וּמֵאֵתֵי יֵצֵאוּ הַדְּבָרִים (קֹהֶלֶת רַבָּה פ"י ס"ז):

\{לח\} נְחֹזֵר לְעַנְּנָן הַשְּׁבֻטִים, שְׁהִיּוּ מִתְחַלְּהוּ חוֹשְׁדִּין אֶת יוֹסֵף שֶׁהוּא מִבְּקֵשׁ כְּתָר מְלוּכָה. וְדָבָר זֶה רְמוּז [בְּבְרָאשִׁית רַבָּה] פְּרֻשֶׁת וַיִּגַּשׁ (פַּצ"ג ס"ב) זֶה לְשׁוֹנוֹ: 'כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעְדוּ [עֲבָרוּ] יְהוּדָה' (תְּהִלִּים מ, ה). 'כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים' זֶה יְהוּדָה וַיֹּסֵף. 'עֲבָרוּ יְהוּדָה', זֶה נִתְמַלֵּא עֲבָרָה עַל זֶה, וְזֶה נִתְמַלֵּא עֲבָרָה עַל זֶה. 'הִמָּה רָאוּ בֵּן תְּמָהוּ' (שם שם, ו), 'וַיִּתְמָהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל רַעְהוּ' (בְּרָאשִׁית מ, ג). 'נִבְהָלוּ נִחְפְּזוּ' (תְּהִלִּים שם), 'וְלֹא יָכְלוּ אֲחִיו לְעֲנוֹת' וְגו' (בְּרָאשִׁית מ, ג). 'רַעְדָה אֲחֻזְתֶּם שָׁם' (תְּהִלִּים מ, ז), אֵלֶּיךָ הַשְּׁבֻטִים, אָמְרוּ מְלָכִים מְדִינָיִם אֵלֶּיךָ עִם אֵלֶּיךָ [אָנוּ] מֵהָ אֲכַפְתָּ לָנוּ, יָצֵא לְמִלְחָה מְדִינָתְךָ עִם מְלָךְ, עַכ"ל. מִבְּאֵר בְּמֵאמֶר הַזֶּה, שְׁהוֹפֹכֵת שְׁהִיָּה בֵּין יְהוּדָה וַיֹּסֵף הִיָּתָה מִחֻמַּת הַמְּלוּכָה, שְׁחֻשֵׁד אֶת יוֹסֵף שֶׁהוּא מִבְּקֵשׁ הַמְּלוּכָה, עַל פֶּן נִתְמַלֵּא עָלָיו עֲבָרָה. וַיֹּסֵף נִתְמַלֵּא עָלָיו עֲבָרָה מִחֻמַּת כִּי לֹא כֵן הִיָּה עֲמֻדוֹ, רַק כֹּונָתוֹ לְהַעֲמִיד מַלְכוּת יְהוּדָה. וְאֵף עַל גַּב דְּעֻזְתּוֹ לֹא הִכִּירוּ אֶת יוֹסֵף, מִכָּל מְקוֹם נִצְנָצָה בְּהֵם רִיחַ הַקֹּדֶשׁ. וְאֵי אֹמֵר, שְׁאֵפְלוּ בְּגִשְׁמִיּוֹת שְׁלָהֶם אֶפְשָׁר הָיוּ מְסַפְקִים בּוֹ אִם הוּא יוֹסֵף אוֹ לֹא, וְהָיוּ יִרְאִים לַהוֹצִיא מִפִּיָּהֶם, עַל פֶּן דְּבָרוֹ לִישָׁנָא דְּמִשְׁתַּמֵּעַ לְתַרִּי אִפִּי. וְהִנֵּה בְּעַנְּנָן וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה' כו' (בְּרָאשִׁית מ, יח), הִיָּה מִחֻמַּת בְּנִימִין, כִּי מֵעֶלְת מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל הוּא אֲרָץ יִשְׂרָאֵל שְׁעָקְרוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וּבְנִימִין זָכָה לְהִיּוֹת בְּחֻלְקוֹ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵף שֶׁנִּשְׁטַל מִמֶּנּוּ הַמַּלְכוּת, אֵף זָכָה מִתְחַלְּהוּ לְהַמְלָכוּת שִׁישְׁתַּחֲוּוּ לוֹ כָּל בְּרָךְ, מִחֻמַּת כִּי הִיָּרָף שָׁלוֹם לֹא הִשְׁתַּחֲוָה לְעִשׂוֹ שָׁבוּ אֶל אַחֵר, כְּמוֹ שְׁכַתְּבֵתִי לְעִיל (אוֹת כג-כד), וְנִשְׁאָר בּוֹ עוֹלָמִית בֵּית עוֹלָמִים יר"ד הַמְּזַבְּחַת. וְרֹאשׁ הַהִנְהָגָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הוּא הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְהוּא מְשַׁבֵּט לוי, עַל פֶּן יוֹסֵף לֹא שָׁלַח בְּלוּי יָד לְאַסֵּר אוֹתוֹ רַק בְּשִׁמְעוֹן, אֵף עַל פִּי שְׁשִׁמְעוֹן וְלוי הָיוּ אֲחִים בְּעֶצְמָה אַחַת עָלָיו:

\{לט\} וְעַל עַנְּנָן וּפְתוּחַ מִחֻמַּת מַלְכוּת בֵּית דָּוִד בְּעַנְּנָן נִיצוּץ רִיחַ הַקֹּדֶשׁ שְׁבָהֶם, וּקְדוּשַׁת הַמַּלְכוּת הוּא מִצַּד אֲרָץ הַקֹּדֶשׁ שְׁבָה רְוִישְׁלִים וּמִקְדָּשׁ ה', הִיָּה יוֹסֵף מְקַנְטֵר עָלֵיהֶם 'מְרַגְלִים אֲתֶם' (בְּרָאשִׁית מ, ט), וְרִמְזוּ עַל עַנְּנָן מְרַגְלִים שִׁיָּהִיו נְשִׂיָּאֵי הַשְּׁבֻטִים שֶׁהוֹצִיאָו דְּבָה עַל הָאֲרָץ. אֲבָל יוֹסֵף חִבֵּב אֶת הָאֲרָץ הוּא וּבְנוֹתָיו, דְּהִיָּנוּ בְנוֹת צְלִפְחָד, וּמִמֶּנּוּ יֵצֵא יְהוֹשֻׁעַ הַמַּנְחִיל אֶת הָאֲרָץ. וְאֵף שְׁמִנְשָׁה יֵצֵא מְרַגֵּל בְּטַל הוּא אֲצֵלוֹ. וְאָמַר (שם שם, יב) 'עֲרֹנֹת הָאֲרָץ בְּאֲתֶם לְרֹאוֹת', כִּי כֵן כְּתִיב בְּעַנְּנָן מְרַגְלִים (בְּמִדְבָר יד, ד) 'נִתְנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוָבָה מִצְרִימָה' וְגו'. וְהַשִּׁיב לוֹ יְהוּדָה, דְּהוּא רֹאשׁ הַמְּדַבְּרִים, וְאַחֵר כֶּף הַחֲשׁוּב שְׁבִשְׁבֻטִים הִיָּה לוי שֶׁנִּתְקַדְּשׁ, הִיָּתָה הַתְּשׁוּבָה (בְּרָאשִׁית מ, יא) 'לֹא הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְלִים', כִּי כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה מִשְׁבֵּט יְהוּדָה עָמַד בְּצַדְקוֹ, וּמִשְׁבֵּט לוי לֹא הִיָּה מְרַגֵּל. וְאָמַר 'לֹא הָיוּ', אֲבָל יְהָיוּ מְרַגְלִים, דְּהִיָּנוּ כְּשִׁשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ שְׁנֵי מְרַגְלִים צְדִיקִים, שָׁלַח לוי וַיְהוּדָה, דְּהִיָּנוּ פִינְחָס מִשְׁבֵּט לוי וְכָלֵב מִשְׁבֵּט יְהוּדָה. עַל כֵּן הִשִּׁיבוּ עַל אוֹתוֹ זְמַן שֶׁל מְרַגְלִים שְׁאֲתָה מְרַמֵּז, שְׁאֲתָה צוּפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, בְּאוֹתוֹ פַּעַם 'לֹא הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְלִים', אֲבָל יְהָיוּ בְּעֵת כְּבוֹשׁ הָאֲרָץ. אֲזַ אָמַר הִבִּיאוּ לִי בְנִימִין שְׁבָחֻקְלוֹ הַמִּקְדָּשׁ. עַל פֶּן מֵאַחֵר שְׁתַּכְלִית עַנְּנָם הִיָּתָה הַמְּלוּכָה עַל הָאֲרָץ הַקֹּדֶשׁ שְׁשָׁם הַמִּקְדָּשׁ, בְּהַתְּנַדַּע יוֹסֵף וְצָפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּחֻרְבֵּן הַמִּקְדָּשׁ, בְּכָה עַל צְוֹאֵרֵי בְנִימִין. וְאַחֵר כֶּף הַתְּנַחֵם בְּחֻלְפוֹת שְׁמֵלוֹת, הַמּוֹרוֹת עַל הַעֲתִיד, שְׁיִחְזֹר הָאוֹר הַגָּנוּז וְיִתְחַלְּפוּ הַשְּׁמֵלוֹת בְּכַתְּנוֹת אוֹר כְּמוֹ שְׁכַתְּבֵתִי לְמַעְלָה (אוֹת יד):

\{מ\} וְעַל עַנְּנָן שֶׁלֹּא הִבִּינוּ הַשְּׁבֻטִים כֹּונָת יוֹסֵף, מִבְּאֵר מֵאֲמַר בְּמִדְבָרֵשׁ (רוֹת רַבָּה פ"ה ס"ו) 'וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן' (בְּרָאשִׁית לז, כא), אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר מְרִיּוֹן, בָּא הַכְּתוּב לְלַמְּדֵךְ, שְׁאֵם אָדָם עוֹשֶׂה מִצְוָה יַעֲשֶׂנָה בְּלִבָּב שְׁלֵם, שְׁאִילוֹ הִיָּה רְאוּבֵן יוֹדַע שֶׁהַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכַתִּיב עָלָיו 'וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָהוּ מִיָּדָם', בְּכַתְּפוֹ הִיָּה מוֹלִיכּוֹ אֲצֵל אָבִיו. וְאֵלֶּיךָ הִיָּה יוֹדַע אֲהָרֹן שֶׁהַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכַתִּיב עָלָיו (שְׁמוֹת ד, יד) 'הִנֵּה הוּא יֵצֵא

לקראתך', בתפלים ובמחולות הנה יוצא לקראתו. ואלו הנה יודע בעצו שהקדוש ברוך הוא מכתוב עלי (רות ב, יד) 'ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותמר', עגלות מפתמות הנה מאכילה, עד כאן. הנה קנשה רישא לסיפא, דברישא אמר שיעשה המצנה בלב שלם, שהפונה בנה שיעשה בלב שלם לשם מצנה ולא לשם פונה אחרת, רק יעשה לשמה ולא על שום על מנת להתגדל בה ולא פיוצא בו. ובסיפא אמר אילו הנה יודע כו', נמצא שהיו עושים המצנה על מנת להתכבד בה. גם צריך באור, מה מעליותא להביאו על הכתף, הלא הסי נושא את עצמו, וביאנו בידו ודי בנה. וכן בענין בתפלים ובמחולות, וכי משה ואהרן בעלי חינוגא הו:

רמב"ן בראשית פרשת וישב פרק לט פסוק כ

ויתכן כי טעם אסירי המלך, עבדיו ומשרתיו החוטאים לו במשפט המלוכה, כי שאר האסורים לעם ביד השופטים והשוטרים בבית סהר אחר ינתנו. וסיפר הכתוב ששמו שם יוסף מאהבת אדוניו אתו, והכל סיבה מאת ה':

בראשית רבה (וילנא) פרשת וישב פרשה פז סימן ה

ד"א הן אדוני, אמר לה מתיירא אני ומה אדם הראשון על מצוה קלה נצטוה ועבר ונטרד מגן עדן זו שהיא עבירה חמורה גלוי עריות על אחת כמה וכמה, הן אדוני, מתיירא אני מאבא שבארץ כנען, ראובן ע"י שכתוב בו (שם /בראשית/ לה) וילך ראובן וישכב את בלהה, ניטלה בכורתו ונתנה לי, אשמע לך ואדחה מבכורת,

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרשת וישב פרק לט פסוק כ

(כ) ויקח אדוני יוסף אתו ויתנהו בבית הסוהר. והלא בן מות היה אם אמת היה הדבר, אלא שהכיר הדברים שהיו שקר אמר לו אני יודע שאין הדבר ממך, אלא שלא לעזוב פסולת לבני, אני נותן בבית הסוהר. כי שר הטבחים היה ממונה על שר בית הסוהר:

שכל טוב (בובר) בראשית פרשת וישב פרק לט פסוק כ

(כ) ויקח אדוני יוסף אותו. בדברים, הביא כומרים ובדקו הדבר, אמרו שימו גחלת של אש על לובן זה אם מפעפע ונימוח, בידוע שהוא שכבת זרע והוא חייב מיתה, ואם היא נצלה בידוע שהוא לובן של ביצה ופטור, בדקו אותו ומצאו שהיא לובן ביצה ופטורה. אמר לו אדוני יודע אני בך שאין הדבר ממך, אלא לוקחך אני מביתי, שלא ליערב פסולת בבני: ויתנהו אל בית הסוהר. למה סהר, שהוא מנקף סביב כסהרון אשר עונק את צואר הגמל, ודומה לדבר שררך אגן הסהר (שה"ש ז ג): מקום אשר אסורי המלך אסורים. אותן שעומדין למיתה, ועדיין לא נגמר דינם:

אור החיים בראשית פרשת וישב פרק לז פסוק יח

עוד ירצה עז"ה ויראו אותו מרחוק פירוש מריחוק הלבבות שלא ראוהו כראיית אחים לאחיהם אלא כאיש מרוחק מהם ובטרם יקרב וגו' פירוש וראיה זו היתה גם כן טרם וגו', ואם לא היה אומר ובטרם

בתוס' וא"ו היה נשמע כי הוא זה פירוש מרחוק שאמר, לזה אמר בתוס' וא"ו לומר כי הוא דבר אחר. ויש עוד ליישב הכתוב באופן אחר אלא שנראה כי זה צודק יותר:

רש"ר הירש בראשית פרשת וישב פרק לז פסוק יח

לפי זה אפשר לפרש "וינכלו אותו להם": הם ראו אותו כנוכל, תיארוהו לעצמם כנוכל. בביטוי "בנכליהם אשר נכלו לכם" (במדבר כה, יח) מציין "נכל" פעולה שהביאה השחתה רעה לחייו המוסריים של עמנו. כך גם "ארור נוכל" (מלאכי א, יד): ארור האיש אשר במסוה עבודת הקודש - מעליב ובז בעמקי נפשו - דוקא לקודש הזה. יש לו תמימים והוא מקדיש בזדון בעל מום. נמצא "נכל": לסכן את עניניו של אחר בצורה מוסוית. בשעה שקרב אליהם, תיארוהו לעצמם כאדם המסכן את עניניהם העיקריים והקדושים ביותר - עד להמיתו, עד שראו את עצמם זכאים להמיתו בהגנה עצמית.

מלבי"ם בראשית פרשת וישב פרק לז פסוק יח

(יח) ובטרם יקרב. פי' חז"ל ששסו בו את הכלבים, ר"ל שהתנכלו להמיתו טרם יקרב, וזה ע"י הכלבים. ויתנכלו אתו, פי' שמלאו ממנו מזמות, שחשבו שרודף אותם ורוצה לאבד אותם בעוה"ז ובעוה"ב, ועי"כ שפטו להמיתו:

שיר מעון בראשית פרק לז פסוק יח

(יח) ויראו אותו מרחוק. י"ל דרך רמז המה לא הי' להם התקרבות גדול עם יוסף ולא הכירו באמת מדותיו התרומיות וצדקתו, לכן חשדו אותו על כל זה שכוונתו להשניאם ולמשול עליהם, ויוסף הבין שמחמת שהמה מרוחקים ממנו אינם מכירים תוכו וטיבו לכן הוא חשוד ביניהם, ורצה לקרב אצלם אבל עוד קודם לזה כבר פסקו דינו, וזה ויראו אותו מרחוק שבראיית שכלם ראו אותו רק מבחוץ וטרם יקרב אליהם שהי' הכירו עי"ז אמיתת אמיתתו כבר התנכלו אותו.

ילקוט ראובני על התורה - פרשת וישב

[אות קצט]:

ויקה אדוני יוסף אותו ויתנהו אל בית הסוהר וגו'. הביא פוטיפר את יוסף לפני המלך בא גבריא"ל בדמות איש ואמר אם על המלך טוב יצוה לבדוק בגדיהם ויבקש הדבר וימצא שהיו בגדי יוסף קרועים ובשביל כך לא דנוהו להריגה מ"מ לא נפטר מיד שלא לבייש פוטיפרע לאמר אכן נודע הדבר כי היא אנסה את יוסף וכהני מצרים דנו דין זה ולכך לא קנה יוסף אדמתם בשני רעבון:

אמרי שמאי על בראשית פרק לט פסוק כ

תצ. אין להיות כפוי טובה

ויקה אדוני יוסף אותו, ויתנהו אל בית הסוהר, מקום אשר אסורי המלך אסורים: החזקוני על התורה מפרש: אסורי המלך כתיב, אסירי קרי, ונמצא באגדה שהביאו את יוסף לפני המלך, בא גבריא"ל כדמות איש, ויאמר: אם על המלך טוב, יצוה לבדוק בבגדיהם, אם בגדי האשה נקרעים - בידוע שהחזיק בה יוסף לאנסה, ואם בגדי יוסף נקרעים - החזיקה היא לאנסו, ויבוקש הדבר וימצא, שהיו בגדי יוסף קרועים, ובשביל כך לא דנוהו להריגה, ומ"מ לא נפטר מיד, כדי שלא לבייש אשת פוטיפר, לאמור אכן נודע הדבר כי היא אנסה את יוסף, וכהני מצרים דנו דין זה, לכן לא קנה יוסף את אדמתם בשני הרעבון (להלן מ"ז כ"ב), עכ"ל החזקוני. ואילו בתרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק "רק אדמת הכהנים לא קנה" (מ"ז כ"ב) איתא: שהכהנים למדו זכות אחרת על יוסף, עיין לקמן אמרי שמאי.

תפארת יהונתן על בראשית פרק מב פסוק ח
ועוד י"ל ויכר יוסף את אחיו וגו' דהשבטים דנו ליוסף למיתה כי ראו בחכמה שנשמתו של יוסף מגולגל
בירבעם שיעשה עגלים. אבל זאת לא ראו כי קודם שהשתחוה ירבעם לעגלים נסתלק נשמתו של יוסף
ממנו וידו לא הי' במעל הזה אבל יוסף ראה כי יוד השבטים היו נשמתם מגולגלים בעשרה מרגלים כמ"ש
האר"י ז"ל אבל טרם שהרעו להוציא דבה על ארץ ישראל נסתלקו נשמתם מהם ולא היו עמם במעל
וזהו ויכר יוסף את אחיו ולא דן אותם בשפטים כי הכיר בהם שלא יהי' במעל מרגלים והם לא הכירהו
רק חשבו שנשמתו תהי' בירבעם מתחלה ועד סוף ע"כ רצו לדונו במיתה כשהיה אצלם כאיש שעושה
רע בעיני ה'

ספר אמת ואמונה קוצק - עמוד מט
בפרשת וישב, מה בצע כי נהרוג את אחינו. מתחילה הרי הסכימו כולם על מיתתו ולמה לבסוף אמר
יהודה מה בצע. אך השבטים דנו את יוסף כי חייב מיתה ולא יראו אפילו מיעקב. ולכן גם יהודה היה
אתם בעצה אחת, אך כאשר שמע שאמרו לאמור לאביהם חיה רעה אכלתהו, הבין שאין עוד אצלם הלכה
מבוררת שחייב מיתה, ולכן חזר מהסכמתו הראשונה:
יוסף אמר ואיך אעשה הרעה הגדולה וחטאתי לאלוקים. ולכאורה היה צריך לומר וחטאנו כי גם בני נח
מצווים על העריות. אמנם לא רצה לכללה עמו ושלא יתיחד עמה אפילו בדבור:

דעת חכמה ומוסר חלק ב מאמר ט
ועד"ז נבין מה דאיתא בחז"ל (ילקו"ש בראשית קמב) במעשה דמכירת יוסף, שהחרימו את מי שיגלה,
ושיתפו להקב"ה עמהם ולא גילה, משום שהשופטים אינם מניחים. וכן מצינו (חגיגה טו ב) "אשכחי'
רבא בר שילא לאליהו א"ל מאי קא עביד הקדוש ברוך הוא א"ל קאמר שמעתא מפומייהו דכלהו רבנן
ומפומא דר"מ לא קאמר א"ל אמאי משום דקא גמר שמעתא מפומא דאחר א"ל אמאי ר"מ רימון מצא
תוכו אכל קליפתו זרק א"ל השתא קאמר מאיר בני אומר". ובספר חסידים מבאר שמפני שרבה בר שילא
הקשה ואמר ר"מ רימון מצא וכו' מיד הודה לו הקדוש ברוך הוא ונפסק הלכה כמותו. שכן הוא הנהגתו
ית', על דרך "נמלך", ואם שואלים ומוצאים פרכא נקבע הלכה כן.

שמות רבה (וילנא) פרשת בא פרשה טז סימן ד
ד"א משכו וקחו לכם צאן, הה"ד (משלי טז) פלס ומאזני משפט לה', וכן מצינו משה ושמואל שוין
כאחת, שנאמר (תהלים צט) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו, בא וראה כמה בין משה לשמואל
משה היה נכנס ובא אצל הקדוש ברוך הוא לשמוע הדבור ואצל שמואל היה הקדוש ברוך הוא בא שנאמר
(ש"א = שמואל א' = ג) ויבא ה' ויתיצב, למה כך אמר הקדוש ברוך הוא בדין ובצדקה אני בא עם האדם
משה היה יושב ומי שהיה לו דין בא אצלו ונידון, שנאמר (שמות יח) וישב משה לשפוט את העם, אבל
שמואל היה טורח בכל מדינה ומדינה ושופט כדי שלא יצטערו לבא אצלו, שנאמר (ש"א = שמואל א' =
ז) והלך מדי שנה בשנה, אמר הקדוש ברוך הוא משה שהיה יושב במקום אחד לדון את ישראל יבא אצלי
לאוהל מועד לשמוע הדבור, אבל שמואל שהלך אצל ישראל בעיירות ודן אותם אני הולך ומדבר עמו,
לקיים מה שנאמר (משלי טז) **פלס ומאזני משפט לה'**, וכן מצינו ביהודה על שהציל ג' נפשות תמר ושני
בניה מן האש, הציל הקדוש ברוך הוא ג' בניו מן האש, ומי הם חנניה מישאל ועזריה, הוי פלס ומאזני
משפט לה', וכן במצרים היו משועבדים ישראל פ' שנה והיה המצרי הולך במדבר ותופס איל או צבי
ושוחטו ושופת את הסיר ומבשל ואוכל וישראל רואין ולא טועמין, שנאמר (שמות טז) בשבתנו על סיר
הבשר באכלנו לחם לשובע, לא כתיב באכלנו מסיר הבשר אלא בשבתנו שהיו אוכלין לחםם בלא בשר,

א"ל הקדוש ברוך הוא אתם זינקתם את בני בבשר שהייתם אוכלין ולא הייתם נותנין להם אף אני אעשה לבני שישחטו את הצאן שאתם משתחווים להן והן אוכלין ואתם נמסים, למה שאני דיין אמת, הוי פלס ומאזני משפט לה', לכך נאמר משכו וקחו לכם צאן.

העמק דבר על בראשית פרק מה פסוק ג

העוד אבי חי. אינו מובן שאלה זו וכי לא ידע שהוא חי. וגם מה שמסיים המקרא ולא יכלו אחיו לענות תו כי נבהלו מפניו צריך ביאור מה הי' להם לענות לולי לא נבהלו. והנה אית' בחגיגה ד"ד ר"א כי מטא להאי קרא בכי ולא יכלו אחיו לענות אותו. ומה תוכחה של בו"ד כך תוכחה של הקב"ה על אחת כו"כ. ולכאורה איזה תוכחה הי' כאן אלא חז"ל הבינו פשט הקרא שהוא כמתמיה אם באמת עוד אבי חי ולא מת מדאגתו עלי בהיותו יודע שהי' אהוב אצלו מכל בניו. ותמיה זו היד תוכחה לאחיו דאפילו אם לפי מחשבתם דנו את יוסף בצדק מ"מ הי' להם לחמול ולחוש על אביהם שהרי ידעו כי אהבתו עזה אליו. וע"ז כתיב ולא יכלו אחיו לענות אותו מפני הפחד והבושה. ולולי זה היו עונים אותו כמו שענה יעקב לרחל כאשר עלה בלבבה מחשבה כזו. כמ"ש לעיל ל' א'. כך הי' להם לענותו דמ"מ ודאי כולם אהובים ומכש"כ הרי גם בנימין קיים. וא"כ לא הגיע צער אביהם כ"כ שלא יחי' מפני זה. אבל לא יכלו לעמוד בתוכחתו מפני הבהלה. וזה מאמרם דכש"כ תוכחה של הקב"ה שיודע תשובותיו של אדם שאינו באמת כ"כ על אחת כו"כ:

חבצלת השרון על בראשית פרק לז פסוק ל

וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא:

שנינו במדרש, ואני אנה אני בא במעשה בלהה, וכ"ה במדרש לקח טוב וז"ל אמר להם כסבור הייתי שאמצא תרופה למעשה בלהה, ועכשיו אנה אני בא, ומדרש פליאה הוא, דמה ענין מעשה בלהה למעשה יוסף, וכן איתא בילקוט אהא דכתיב [פל"ט פכ"ט] וישב ראובן אל הבור בשקו ותעניתו, דמשמע מזה דכאן הוצרך שוב לשוב על העבירה דמעשה בלהה, ויעוין בדברי יהונתן למוהר"י אייבשיץ זצ"ל בזה: והנראה בזה דהנה מובא בשם השל"ה, בדבר מה שהשבטים דנו את יוסף למיתה, שהיה זה מאחר שחלם על היותו מלך א"כ ודאי דמהרהר כן ביום למלוך עליהם, וכמאמרם אל יוסף המלוך תמלוך עלינו, וא"כ נמצא דיוסף מורד במלכות, והמורד במלכות חייב מיתה, ואף בימים ההם נהגו כן, כמבואר בדברי הרמב"ן [פל"ח פכ"ד] דיהודה רצה להרוג את תמר מדין מורדת במלכות, ועמש"נ לקמן [פל"ח פ"א] מש"כ בזה:

ברם הנה חלוק ביסודו חיוב מיתתו של המורד במלכות משאר כל מחוייבי מיתות בי"ד, כי ע"י חובת מיתת בי"ד נעשה הגברא לגברא קטילא, אכן חיוב מיתה דמורד במלכות אינו חיוב מיתה בעצמותו, כי כך הוא לשון הר"מ בפ"ג מלכים ה"ח דיש לו רשות למלך להרגו, ומבואר דחיוב מיתתו של המורד מסור ביד המלך, ברצותו מחיה וברצותו ממותת, ובשדי חמד ח"ה ע' קעה. האריך בזה מדברי האחרונים: והנה עיקר המלוכה ניתנה לראובן הבכור, כדכתיב בפרשת ויחי [פמ"ט פ"ג] יתר עז ופרש"י ראוי למלוכה, נמצא דיוסף חייב מיתה על היותו מורד במלכות ראובן, אשר למש"נ מדברי הר"מ דהמלך יכול למחול על חיוב מיתתו א"כ מאחר שראובן אמר לאחיו אל תשפכו דם נמצא דשוב אסור להם להרגו, אכן באמת אחר מעשה בלהה נלקחה המלכות מראובן וניתנה ליהודה, וא"כ עדיין חשיב יוסף מורד במלכות יהודה:

מעשה ניחא דברי המדרש, דבשעה שבא יוסף אל הבור וראה שאין יוסף שם, נתברר לו לראובן שיוסף חייב מיתה, וע"כ משום דאף אחר שמחל ראובן עדיין נחשב כמורד במלכות, וע"כ משום דהמלוכה ניתנה ליהודה, ומי גרם לו לראובן להפסיד את המלוכה הלא זהו מחמת מעשה בלהה כדכתיב בפרשת ויחי

ומפורש בדברי הימים א' פ"ה, נמצא דבעונשו של יוסף ראה ראובן שהפסיד את המלוכה מחמת מעשה בלהה וניתנה ליהודה:

ויכון בזה מה דנסמך אחר פרשה זו [פל"ח פ"א], ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו וגו', ופרש"י ללמד שהורידו האחים את יהודה מגדולתו כשראו בצרת אביהם, ואמרו לו אתה אמרת למכרו, אילו אמרת להשיבו היינו שומעין לך, ובפשוטו צ"ב דהלא בדעתם היה להרגו ולהניחו בבור של נחשים ועקרבים, ויהודה הצילו להעלותו ולמכרו, ולמה זה יענש יהודה, הלא אדרבה שבאמת הוא היה גורם להצלת יוסף:

את יוסף שהוא מחוייב מיתה מעיקר הדין, ומה להם כי ילינו על יהודה, והלא גם עתה לא טענו והנראה בזה דהנה מובא בשם השל"ה, בדבר מה שהשבטים דנו את יוסף למיתה, שמאחר שחלם על היותו מלך ודאי דמהרהר כן ביום למלוך עליהם, וכמאמרם אל יוסף המלוך תמלוך עלינו, וא"כ נמצא דיוסף מורד במלכות וחייב מיתה, ואף בימים ההם נהגו בדין זה, כמבואר בדברי הרמב"ן [פל"ח פכ"ד] דיהודה רצה להרוג את תמר מדין מורדת במלכות, כי יהודה היה מלך בימים ההם, וכלתו שזינתה הוי מרידה:

ומעתה נראה בביאור טענת השבטים, דהנה כתב הר"מ בפ"ג מלכים ה"ח דרשות יש לו למלך להרגו למורד בו, דמבואר מזה דחייב מיתתו של המורד במלכות תלוי ברצונו של המלך, [ובשדי חמד ח"ה סי' קע"ה הביא שנחלקו בזה האחרונים], מעתה מבואר היטב טענת השבטים ליהודה, דאף שמעיקר הדין יוסף חייב מיתה, מ"מ מאחר שנגרם צער גדול ליעקב היה לו ליהודה למחול על חיוב מיתתו של יוסף: ואשר זה גופא מה שענשו השבטים את יהודה, שירד מגדולתו, והיינו דמאחר דכל עיקר הטענה על יהודה היה משום שנשתמש בכתר מלכות ולא רצה למחול ליוסף, לכן הורידוהו מגדולתו, [אמנם כל זה נכון רק לדעת רש"י והראשונים דמעשה תמר היה אחר מעשה מכירת יוסף, אמנם דעת האבן עזרא דמעשה תמר היה תחילה, ובפרשת דרכים דרוש א' הביא שמהר"ש יפה הביא בזה מדרשות חלוקים]: